

ПЕРСПЕКТИВИ ЦИВІЛІЗАЦІЇ В ПАРАДИГМІ СУЧАСНОСТІ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Продуктивний розвиток цивілізації залежить від визначення сутності реальності, в якій сьогодні перебуває людство. Дана обставина концептуалізує проблему «сучасності», включення в простір якої актуалізує кожний феномен економічного, політичного, соціального та інших сфер життя.

В множині підходів до розуміння сучасності її можна концептуалізувати як сукупність чітких імперативів, недотримання яких «відлучає» від неї. В результаті це приводить до відставання в суспільному і науковому поступі, втрати статусу відповідності запитам сьогодення. Сучасність асоціюється зі свободою особистості – незалежністю її мислення, власним вибором тієї або іншої позиції, дистанціювання від авторитету традицій, диктату «верхів». Дана ситуація активізує процес самореалізації особистості, яка завжди прагне бути сучасною, вийти за межі усталених канонів, бути відповідною запитам сучасного динамічного світу.

Множинність змістів поняття «сучасності» ставить завдання визначити як її сутність, так і тих чинників, завдяки яким вона стверджується. Концептуально-світоглядну тенденцій та альтернативних версій сучасності, існуючих в соціокультурній практиці і теоретичних конструкціях, складають універсалізм, телеологія і прогресизм, які виступають методологічними характеристиками теорій модернізації. Сьогодні поняття «сучасність» має нові аспекти розуміння. Зокрема, вона постає не хронологічною рубрикацією, яка не тотожна «теперішності», а по своїй суті є певна якісна і змістовна характеристика життєдіяльності соціуму та людини. Сучасність можна подати як проблему співмірності індивідуальної свободи і суспільного порядку, що виникає в різних культурно-історичних, духовних контекстах (країн, регіонів, епох) внаслідок не однакових обставин і як виклик їх існуванню, і як небачена раніше можливість їх розвитку. Спроби вирішити вказану проблему показали несхожість соціокультурних траєкторій і цивілізаційного поступу різних країн та регіонів, тобто полілінійність та різновекторність історії в спільному полі сучасності. Імперативність ситуації «сьогодення» не дає можливості ухилитися від необхідності її розгляду нікому, хто з нею зустрівся. При такому підході лише ті інститути і процедури можуть вважатися «сучасними», які дозволяли

«вирішити» цю проблему, якими б вони не були по змісту та структурі, і можуть вважатися такими в тій мірі, в якій виконують цю роль. Очевидно, що динаміка феномену «сучасності» може «консервувати» або, навпаки, «актуалізувати» ті чи інші соціальні явища і процеси. Властивість бути «сучасним» належить їм не субстанційно, а суто функціонально і контекстуально. Дана ситуація показує складність проблеми «сучасності».

Теорії «сучасності» не корелюються до історії «ідей». Наукові уявлення, погляди, вчення фіксують і рефлексивно артикулюють те, що вже відбулося, яке філософія називає «повсякденним знанням», його певним чином розподіленням «соціальним запасом». Інтеграцію інституціонального порядку потрібно зрозуміти в термінах «знання», яке знаходиться у тих, хто ним володіє. Це означає, що аналіз цього «знання» є істотним для інституціональної реальності, котра розглядається в якості «сучасності».

В даній ситуації мова не йде виключно або переважно про складні теоретичні системи. Адже вони також обумовлені наявністю сучасності, яку легітимізує розвиток науки, нових технологій, економічного добробуту, рівень демократії в суспільстві і свобода особистості. Очевидно, всі фактори і причини сучасності обумовлені способом мислення, від креативності, динаміки, енергій якого залежить власне прогрес цивілізації загалом. Справа не у визначенні формування способів мислення в історії людини. Для нас відправною точкою є розуміння того, то емпіричний рівень пізнання засвоює логічні зв'язки одного типу, але по мірі ускладнення процесів мислення потрібні мисленнєві процеси, які включають проміжні ланки. Їх система постійно зростала, породжуючи все більш складні форми теоретичного усвідомлення світу – філософію, науку, технології, освіту. А також різні форми їх презентації – методологічні рефлексії, когнітивні дискурси, інтерпретацію, синергетику. Завдяки ним кожна епоха, як і світ в цілому, постає у своїй конкретній визначеності та предметності.

Життя людини та його перспективи визначаються, головним чином, мисленням, яке дозволяє увійти в параметри сучасності. Сам індивід в своїй діяльності, як правило, не виходить за межі структури своїх вихідних логічних і суспільних зв'язків. Разом з тим, в процесі розвитку історії соціуму і культури ускладнювалося як мислення, так і кожний вид діяльності. В силу чого ця структура здатна пояснити всі основні проблеми, з якими зустрічається соціум та людина в кожному епоху. Але сьогодні найбільш важливою є наша епоха, в якій здійснюється самореалізація сучасної особистості.

Проблема «сучасності» безпосередньо взаємопов'язана з модернізацією, в силу чого постає питання: чи мають «сучасність» і «модернізація» спільні

точки дотику, які встановлюють певний вектор розвитку? Причому не лише соціальних інститутів і сфер повсякденного життя, але й мислення, від рівня розвитку якого залежить динаміка цивілізаційного поступу. Ігнорування ролі мислення недопустиме для формування розуміння стану сучасності як простору, в якому здійснюється реальне життя соціуму, його інститутів та людини.

Виходячи з цього, сучасність в контексті модернізації постає насамперед історично обумовленою еволюцією форм мислення, зміною його типів, в процесі якої воно звільняється від власної монологічності, від метафізичних основ, нарощує здатність запитувати, критикувати і трансформувати свої підґрунтя. З цього витікає, що інтелект і мислення в сучасності постійно належать до тих факторів «недетермінованості», які обумовлюють продуктивний розвиток суспільства і його структур в реалізації тих завдань, які ставить глобальний світ. В зв'язку з чим стає зрозумілим, що сучасна філософія цілком орієнтована на оточуючу нас реальність, в якій головна роль належить науці, інноваційним технологіям, знанню та інформації. В силу чого мислення повинно бути креативним, пошуковим, постійно показувати перехід від минулого в сучасність, перетворюючи наявний стан в актуальні цілі.

Становлення сучасності в значній мірі здійснюється через науку, в тому числі й економічну, основу якої складають знання. Процес одержання знань реалізується через систему навчання і освіти. В силу чого постає завдання акцентувати увагу на формуванні сучасного пізнавального і освітнього простору, в якому не лише відтворюються концептуальні схеми, на яких засновані існуючі соціальні інститути, але й визначати методологічні основи організації структур сучасності. Соціальна філософія, філософія економіки і політика в даній ситуації прагне виявити об'єктивні «механізми» суспільних взаємодій, тим самим розглядаючи вплив стратегій мислення на повсякденність, форми самореалізації індивідів і самоствердження в суспільстві. Поліфонічна складність соціального процесу визначає рівень сучасності, яка визначається в тому числі «стихійною логікою» розподілу праці. З позиції такої логіки виявляються суперечливі аспекти поліфонії соціального відтворення, які онтологізуються, перетворюються в особливі аспекти, які котрі потім аналізуються в їх сукупності як суспільна реальність («життя людей»), вихідна для наукового розуміння сучасності та її осмислення.

Практична потреба вирішення проблем, породжених сучасністю, вказує на те, що єдність соціального пізнання визначається не стільки стандартами пізнання, скільки загальними вимогами. Вони постають перед людьми в їх спільному та індивідуальному житті зв'язком проблем глобального характеру і

самореалізації індивідів. Тим самим окреслюється нова соціально-економічна інтеграція основних ресурсів сучасного глобального світу – екологія, геополітика, синергетика, інформація, інновації, комунікаційні технології, демократичні процеси і навчальні практики. Саме з позицій такого розуміння сучасність фіксує актуальну дійсність. В даній ситуації доцільно розглядати сучасність в контексті інтелектуальної та мисленнєвої різниці між модерною та постмодерними епохами, що проявляє себе в різних економічних, політологічних та філософських дискурсах, смислових орієнтаціях, відмінності методологічних рефлексій, системного оформлення зв'язків людських спільнот, свободи та несвободи, взаємовідношення суб'єкта і об'єкта тощо.

Аналіз реалій наявного життя дозволяє провести аналогію по застосуванню префікса «пост-» для означення сучасних течій у культурі і при конструюванні терміна «постнекласична наука» з метою характеристики сучасного стану в науці. Період некласичної науки асоціюється тут з критичним ставленням до досягнень класичного етапу її розвитку, а ставлення постнекласичної науки до класичної спадщини позначається спрямуванням на збереження і переосмисленням як її змісту, так і змісту досягнень свого безпосереднього попередника, некласичної науки. Саме таке постнекласичне ставлення реалізується в сучасних методологічних рефлексіях, сформованих в результаті теоретичного освоєння нелінійних процесів самоорганізації, витлумачених як становлення нової цілісності.

Розгляд методологічних, світоглядних, ціннісних засад науки епохи «пост-» у їхньому порівнянні з відповідними уявленнями класичного і некласичного періодів розвитку наукового мислення відкриває нові перспективи його розуміння. Основними ознаками нового (нелінійного, синергетичного, постнекласичного) погляду на світ постають цілісність, темпоральність і складність.

Постнекласичній стадії розвитку науки відповідає парадигма становлення і самоорганізації. Основні риси нового постнекласичного образу науки виражаються синергетикою, яка вивчає загальні принципи процесів самоорганізації, що протікають в самих різних системах (фізичних, біологічних, технічних, соціальних та ін.).

Сьогодні особливої уваги заслуговують процеси синергетичної самоорганізації в науці і освіті, що має безпосередній вплив на формування засад інноваційного мислення. Орієнтація на «синергетичний розвиток» – це орієнтація на історичний час, системність, цілісність, відкритість, нелінійність як найважливіші характеристики синергетичного мислення. Саме на його основі можна зрозуміти складні самоорганізаційні процеси сучасності.

Контекст «сучасності» актуалізує проблему самореалізації індивідів через активізацію їх мислення, що в свою чергу обумовлено розвитком як науки та інформаційно-технологічного прогресу, так і формуванням інноваційного економіко-фінансового простору. Виявлення закономірностей взаємозв'язку соціального, фінансового та життєвого світів індивідів дозволяє вийти за межі стереотипів, які протиставляють творчість і догматизм, лінійність і нелінійність, мінливість і постійність, що приводить до трансформації соціокультурних кодів, змінює універсальність на локальність, спільне на індивідуальне тощо. Це означає розпад попередніх структур проекту модерну і формування інших концепцій: комунікативних, синергетичних, герменевтичних. До них долучаються різні схеми діалогічних та полілогічних взаємодій, які змінюють уявлення про якість соціоекономічного життя і діяльності, колективного та індивідуального пізнання, трансформуючи стиль мислення і способи розуміння.

Якщо класична і некласична наука займалася в основному вивченням перманентно протікаючих процесів, досить поступових переходів між станами розглянутих об'єктів, то постнекласична наука починає в першу чергу вивчати питання виникнення нових якостей, пов'язаних з переходом на більш високі рівні структурної організації. У зв'язку з цим можна говорити про поворот від науки «існуючого» до науки «виникаючого», повороті від «буття» до «становлення». Еволюційна наука поступово переходить від індуктивно-емпіричного до дедуктивно-теоретичного рівня пізнання. В силу чого постає питання про «ціну» знання. Якщо апофеозом класичної та некласичної науки і мислення були співмірність істини та раціонального пізнання, то в постнекласичному пізнанні виникає нове розуміння раціональності, яке можна було б назвати гуманітарно-ціннісним.

Всі вказані концепції, школи, напрямки схожі в одному: вони не добудовують і не перебудовують попередні традиційні і класичні концепції, а зміщують їх на «периферію», оскільки осмислюють поняття «сучасності» в іншому вимірі. Зокрема, спрямованість сучасності на знання актуалізує феномен «економіки знань», в якому знання, інтелект, інноваційне мислення постають у якості основного надбання людства. Знання сьогодні виступає не лише як засіб передачі певного соціального досвіду, але і в якості потенціалу для результативної, продуктивної діяльності, в якості головного аргументу для формування вміння, професійності, і, що саме головне, ресурсу для ствердження креативного мислення. Воно дозволяє провести чітку лінію розмежування між власне «знанням» та «інформацією», яка тепер постає в якості товару.

Особливістю сучасності є її динамізм, завдяки якому породжується складність і непередбачуваність соціального розвитку. Сьогодні він виступає в якості складної системи, що саморозвивається, характеризуючись відкритістю, обміном енергії знання та інформації. Зрозуміти його проблемність можна завдяки синергетиці, мисленнєві рефлексії якої внесли ряд важливих конкретизацій в розуміння механізмів сучасного розвитку. Необхідно враховувати, що при інтерпретації синергетики як теоретичного опису систем, що саморозвиваються, вони позбуваються односторонності, що виникають при недостатньо чіткому осмисленні зв'язків між синергетичною парадигмою й системним підходом. Саме в цих зв'язках синергетичні уявлення про смисли знання, освіти, навчання можуть бути включені в сучасну картину світу. Її розвиток під впливом синергетики, в свою чергу, вимагає модифікації філософсько-пізнавальних основ системи знань, які здобуваються в процесі економічної діяльності. Ефективність даного процесу визначається інноваційністю мислення, котре наділяє увесь процес одержання знань пошуком нових, продуктивних способів, методів і форм. В цьому контексті знання спрямовані на формування у індивіда сучасного мислення, яке дає йому можливість здійснювати свободу вибору в складностях сучасного світу. Якщо людина має свободу свого вибору, якщо може вільно приймати рішення, її мислення набуває характер творчого, евристичного характеру.

Список використаної літератури

1. Гидденс Э. Последствия современности / Э. Гидденс. – М.: «Праксис», 2011. – 352 с.
2. Пролєєв С.В. Освітній проект модерну та сучасний університет / С.В. Пролєєв, В.В. Шамрай // Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів. – К.: Педагогічна думка, 2011. – С. 154-178.
3. Саун А.В. Евристика сучасності: знання, інновація, творчість: монографія / А.В.Саун. – К.: Книга, 2015. – 352 с.